

TRETJI GERONTOLOŠKI KONGRES JUGOSLAVIJE

V Zagrebu je bil od 13. do 15. novembra letos v organizaciji Zveze gerontoloških društev Jugoslavije in Gerontološkega društva Hrvatske tretji gerontološki kongres Jugoslavije pod naslovom "Staranje, starost in družbeni razvoj." Prvi dan je bil namenjen uvodnim, plenarnim referatom, ki so jih udeleženci dobili natisnjene v brošuri, ki jo je uredil A. Matutinović, izdalo pa Gerontološko društvo Hrvatske. V veliki dvorani študentskega centra, kjer je prostora za okrog 1200 ljudi, smo poslušali kar 15 uvodnih referatov. Ker se Svetozar Livada, ki naj bi podal uvodni referat v imenu Zveze gerontoloških društev Jugoslavije, ni udeležil kongresa (menda zato, ker organizacijski odbor ni odobril njegovega referata), je kot prvi nastopil S. Kulić z zelo široko zastavljenim, dolgovezniim, a notranje slabo povezanim, čeprav dobronamernim referatom z naslovom Staranje in starost kot element in faktor družbenoekonomskega razvoja. Referat, dolg 15 dokaj drobno tiskanih strani je prebral skoraj v celoti, kljub temu, da so udeleženci kot sem že omenil, vnaprej prejeli brošuro z uvodnimi referati. Iz tako obsežnega, težko razumljivega, nesistematičnega in miselno nedoslednega besedila je težko izluščiti osnovno misel. Med drugim se je zavzel za to, da bi se morali postaviti po robu prezgodnjemu staranju, patološkemu staranju in psihološkemu staranju, ki izvira iz sodobne patologije družbe. Mlade bi morali pripraviti na starost, starim pa omogočiti, da bi posredovali svoje izkušnje mlajšim generacijam, pa tudi, da bi se sami še razvijali, da ne bi zavirali družbenega razvoja. Sicer pa za pokušino del njegovega predavanja: "S nestransko ljude gasi se potomstvo, ako se na njega ne misli. Ono što se ne radja ne može ni da umre. Ono što se iz drugog radja ne može biti početak. Stoga, ono što se nikad ne radja nikada i ne propada. Iz toga prolazi da početak kretanja (staranja) iz onog nastaje (starenje) što se samo po sebi kreće - samoreprodukcija vrste, reprodukcija društva pomoću genetskog lanca upravljanja društvom." Itd. itd. Temna filozofija! Iv Nedeljković je - preden je začel govoriti o svojih temi - dejal, da ne odobrava cenzurnih posegov organizacijskega odbora v pripravah na kongres. Pri tem je mislil na zapletz Livado. Predsedujoči mu je odgovoril, da so vsi prisotni referenti lahko priča, da v njihovih referatih ni bila spremenjena "ama ni riječ"! Mislim, da je bila na kongresu množica strokovno kvalificiranih ljudi, ki bi lahko sami presodili, ali je umaknjeni referat kaj vreden ali ne: in ki ne potrebujejo dušebrižništva. Nedeljković je govoril o ideoloških in filozofskih osnovah obvladovanja družbenih pogojev staranja in starosti v referatu, ki ga je naslovlil: Prolegomena socialne filozofije staranja in starosti. Dotaknil se je vrste filozofskih pa tudi socioloških vprašanj: procesa spoznavanja v starosti in opredelitve starosti kot prepoznavanja "preteklosti prihodnjega", enostranskosti zaščitniškega in paternalističnega odnosa do starosti, zavzel se je za aktivnost starih ljudi samih. Eno osrednjih vprašanj gerontološke filozofije je po njegovem vprašanje smisla življenja, ki se z vso otrino postavlja prav v starosti. M. Macura, znani demograf, je govoril o staranju prebivalstva in populacijski politiki in predvsem poudaril razliko med staranjem posameznika

in staranjem populacije ali demografskim staranjem. Na vprašanje, zakaj se v populacijski politiki ne upošteva dovolj vprašanje staranja populacije, je odgovoril, da za to dva razloga: na starostno strukturo ni mogoče vplivati direktno z ukrepi populacijske politike, poleg tega pa so determinante in faktorji starostne strukture slabo raziskani, tako da sedanje znanje ne zadostuje za formuliranje razumne populacijske politike. Vsekakor pa bi bilo treba več pozornosti posvetiti raziskovanju teh dejavnikov. **D. Breznik** je v referatu Staranje prebivalstva v Jugoslaviji navedel podatke, ki kažejo dolgoročne spremembe v starostni strukturi prebivalstva Jugoslavije in projekcijo te strukture do leta 2020. Po projekciji Združenih narodov naj bi bilo tega leta v Jugoslaviji blizu 24 % prebivalcev starih 65 let in več. Tudi on sodi, da ni mogoče v kratkem času pričakovati kakih učinkov na stopnjo natalitete in s tem na demografsko staranje naše populacije. Tudi **A. Bećin** se je lotil vprašanj staranja in starosti filozofsko: zanimali so ga moralno-etični vidiki tega procesa. Sistematično in pregledno je apliciral splošno strukturo shemo moralnega pojma (subjekt-dejanje-objekt) na to posebno področje in ugotovil, da je mogoče v tem okviru zastaviti dve dvprašanji: kakšen je odnos družbe do njenih starejših članov in kakšno je osebno zadržanje starega človeka do njegove starosti. Družba bi morala poskrbeti, da bi zagotovila starim gnotno in socialno varnost in mirno življenje v starosti, ublažiti bi morala socialne razlike med stariimi, odstraniti razmere, v katerih se počutijo nekoristni, zavrženi in osamljeni; varovati zdravje in dostojanstvo in omogočiti stariim, da sodelujejo pri odločanju o svojem življenju. Osebno zadržanje starega človeka do lastne starosti pa se da morda najlepše rezimirati z izrekom Seneke: "Kako dolgo bom živel, je stvar tuje volje; od mene pa je odvisno, da bom, dokler bom živ, živel kot človek." **B. Accetto** je v kratkem in preglednem referatu orisal področje primarnega zdravstvenega varstva pri prevenciji staranja. Staranje deli na fiziološko staranje, s katerim se ukvarja socialna gerontologija in patološko staranje, ki je predmet medicinske gerontologije. Prevencijo patološkega staranja deli na prevencijo v srednjih letih in v prevenciji v poznih letih. Prva naj bi bila usmerjena na preprečevanje kardiovaskularnih obolenj, malignih obolenj itd., druga pa na preprečevanje fizične, psihične in socialne dekompenzacije. Sklenil je takole: (1) prevencija staranja ni upravičena pri fiziološkem staranju ampak le pri patološkem, (2) bolezen pospešuje procese staranja, (3) prevencija pri srednje starih ljudeh je drugačna kot pri starih, (4) v starosti je treba pravočasno odkriti faktorje dekompenzacije in preprečevati njihovo delovanje. **N. Kujundžić** je razdelal pojem "aktivne starosti" in se zavezal za ukrepe, ki bi prispevali k taki starosti. **Z. Šeparović** je govoril o zlorabah starih, o starih kot žrtvah zločinov, nesreč in o faktorjih, ki povečujejo tveganje v starosti. **N. Milosavljević** in **J. Pisarev** sta poročala o raziskavi zdravstvenih in socialnih potreb starih v Vojvodini. **R. Stojak** je spregovoril o položaju starih in o posledicah povečanega števila starih v Bosni in Hercegovini; zanimive so bile njegove ugotovitve o migracijah z vasi v mesta, zaradi katerih so cela področja okrog večjih mest "izsesana", ostali so le stari. Sledil so še referati o položaju geriatrije in njenem razvoju (**P. Korolija**, **M. Davidović**), o družbenem in samoupravnem položaju starih (**Z. Špoljar**), o problemih prehrane starejših (**R. Buzina**), o vlogi znanosti in o potrebi po strokovnem usposabljanju za preventivno delo na področju varstva starejših. Kot zadnji v plenarnem delu je **P. Manojlović** podal pregled realizacije osnovnih stališč drugega gerontološkega kongresa.

Drugi dan je potekalo delo v štirih sekcijah: prva sekcija je obravnavala vprašanja socialne in ekonomske varnosti in humanizacijo življenjskih pogojev v starosti. Delala je v dveh skupinah, v skupini za splošna gerontološka in socialno-politična vpra-

šanja in v skupini za organizacijo življenja in življenjskega okolja v starosti. Druga sekcija je obravnavala psihološke vidike staranja ter kulturološka in izobraževalna vprašanja v starosti. Tretja sekcija je bila posvečena obravnavi institucionalnih in izveninstitucionalnih oblik družbene pomoči in varstva v starosti. Sekcija o zdravstvenem varstvu starejših je delala v štirih skupinah: o epidemioloških vidikih varstva starejših, o diagnostiki obolenj, zdravljenju in rehabilitaciji starih ljudi, o mentalnem zdravju in boleznih starih ljudi ter o primarnem zdravstvenem varstvu in organizacijskih vidikih zdravstvenega varstva starih oseb. Sekcije, ki so obravnavale različne vidike socialne gerontologije (1.-3.), so bile v študentskem centru in v domu upokoencev v bližini, zdravstvena sekcija pa na drugem koncu mesta v Školi narodnog zdravlja in na medicinski fakulteti.

Sam sem se udeležil dela skupine za splošna gerontološka in socialnopolitična vprašanja, kasneje pa še dela "psihološke" sekcije. Čeprav je bilo v splošni "socialnopolitični" sekciji prijavljenih čez 30 referentov, jih je nastopilo precej manj. Nekateri sploh niso prišli v Zagreb, drugi so bili istočasno v drugih sekcijah, tako da se je delo te sekcije končalo še isti dan po dopoldanskem delu. Referati v sekcijah niso bili razmnoženi, kar je otežkočalo spremljanje. V tej sekciji je zbudil pozornost z referatom o dejavnosti Gerontološkega društva v Splitu, še bolj pa s svojo osebnostjo referent **M. Suić**, ki je govoril zanimivo in živahno, prav mladostno - zvedeli pa smo, da je star 84 let. Prispisali bi mu jih 20 manj! Teme ostalih: o socialni varnosti starih, o demografskih procesih staranja v SR Hrvatski, o zdravstvenem zavarovanju, o političnih in pravnih vidikih socialne varnosti, o pokojninskem in invalidskem zavarovanju itd. Malce posebna sta bila referata o starosti in starih v sredstvih informiranja in o upodabljanju starih v zgodovini likovnih umetnosti ("senescencia u ikoničkoj predaji i kulturološkom hereditetu").

Živahneje je bilo vs skupini psihološka in pedagoška vprašanja, kjer so bila zanimiva poročila o doživljanju starosti (Zvonarević), o univerzi tretjega obdobja (L. Lešnik, D. Findelsen), o socialni percepciji odnosa starih in mladih (I. Brdar), pa najbrž tudi drugi, ki jih žal nisem slisal. Ta sekcija je delala v prostoru, ki je bil primernejši za skupinsko razpravo kot pri prvi sekciji, kjer je kakih 30 ali 40 ljudi sedelo v dvorani za 1200 ljudi! Razpravo je poživil še posebej **prof. Zvonarević** s svojimi kritičnimi pripombami na metodologijo nekaterih raziskav, ki so bile predstavljene.

Iz SR Slovenije je prišlo več kot 50 udeležencev, prijavljenih je bilo tudi precej referentov (ki pa se niso vsi udeležili kongresa), med njimi: **A. Kavav-Vidmar** z referatom o pokojninskem sistemu in socialni varnosti starih, **D. Vračko** o kakovosti stanovanja v starosti, **M. Vovk** o ukrepih za odstranjevanje arhitektonskih ovir, že omenjene poročevalke o univerzi tretjega obdobja, **V. Milošević** o edukaciji za starost, **B. Lesković** o vlogi medicinske sekcije gerontološkega društva Slovenije pri strokovnem izpopolnjevanju medicinskega kadra, **I. Hojnik** o nekaterih psiholoških značilnostih starejših ljudi, **L. Drenik** o perspektivah domačega varstva v SR Sloveniji, **V. Vidovič** o organizaciji prostega časa v domu upokoencev, **N. Majcen in B. Mesec** o družbenem položaju starejših občanov Ljubljane. Več je bilo tudi udeležencev v zdravstveni sekciji: **D. Pokorn** in **B. Accetto** sta poročala o antropometričnih značilnostih stare populacije, **B. Mesec** o zdravstvenem stanju starejših občanov Ljubljane, **I. in D. Keber** sta poročala o primerjavi učinkov rehabilitacije po srčnem infarktu, **M. Znidaršič** o kompleksni prevenciji lokomotornega sistema pri starih in o problemih starih v osnovnem zdravstvenem varstvu, **K. Bunc-Tušek** o medicinski problematiki oskrbovancev v domu upokoencev in **J. Valentinčič** o vlogi in delu dispanzerja za borce in socialnomedicinski obdelavi v njem. Pregled ni popoln, ker se nekateri prijavljeni referenti niso udeležili kongresa in ker ni bilo mogoče spremljati vseh sekcij, ker so delale istočasno.

Za uvodne referate in za referate v splošni sekciji lahko rečem - in želel bi, da bi bil to le moj osebni vtis - da niso prinesli dosti novega, če sploh kaj. Ponavljajo se ugotovitve s prejšnjih kongresov, značilen je beg v filozofijo, ni teoretsko osnovanih empiričnih raziskav mimo splošnih opisnih študij. Nekoliko bolj svež je bil vtis v psihološko-izobraževalni in kulturološki sekciji. Tam so ljudje poročali o konkretnem delu s starimi in to je spodbudno.

K splošnemu vtisu neurejenosti, nediscipline, in majhne produktivnosti so gotovo prispevali tudi udeleženci sami, del krivde pa gre organizatorjem. Povsem nejasni so bili kriteriji za delitev referatov na "uvodne" in "ostale", na vsak način pa je bilo uvodnih preveč in jim ni bilo mogoče osredotočeno slediti. V stoletju izobraževanja, tehnologije, razvoja didaktike, skupinskega dela itd. smo se udeležili znanstvenega kongresa (gerontologija je logija!), kjer ni bilo mogoče uporabiti ne tabele ne krede, da o grafoskopu, projektorju, skupinskem delu in videu ne govorimo.

Potrebe po čem takim niso čutili ne udeleženci ne organizator, vsaj v družboslovnih sekcijah ne! Osnovna metoda je vpitje v zvočnik. Kot bi se organizacijskemu odboru zdelo, da je opravil svojo nalogo s tem, ko je poskrbel za izbor uvodnih referentov. Potem naj dela, kar kdo hoče! Kar dobra odslikava splošnega položaja.

Blaž Mesec

Kaj lahko rečemo o razvoju jugoslovanske gerontologije na osnovi plenarnih in predstavljenih strokovnih prispevkov? Malo pohvalnega o kvaliteti in veliko kritičnega. Eden od indikatorjev, ki sam zase kaže na resnost in odgovornost do stroke, je razmerje med prijavljenimi in predstavljenimi prispevki. Čeprav organizacijski odbor v program ni vključil vseh prispevkov, smo po skupinah lahko slišali le okrog 50 % vseh prijavljenih referatov. Situacija je bila podobna pri vseh skupinah in večina od njih je svoje delo končala že v dopoldanskem času drugega dne kongresa. Taka indiferentnost do stroke kaže na nizko razvojno stopnjo jugoslovanske gerontologije. Nekatere splošne značilnosti, ki so prišle do izraza na tem kongresu, lahko strnemo v naslednjih točkah:

L. Ne moremo govoriti o enotni jugoslovanski gerontologiji, ker:

- a) ni nikakršne povezave med republikami na raziskovalnem področju
- b) socialni problemi staranja so odvisni od demografske in socialne strukture ter stopnje ekonomske razvitosti, kar vpliva na konkretno reševanje problemov v praksi (za ilustracijo podatek iz uvodnega referata D. Breznika: "Prebivalci ožje Srbije, Vojvodine, Hrvatske in Slovenije bodo ob koncu stoletja imeli 18-20 % ljudi, starejših od 60 let; v Bosni in Hercegovini, Črni gori in Makedoniji pa bo ta procent dosežen leta 2021. Kosovo bo tudi še v prihodnosti imelo mlado populacijo.").

Različna socialna struktura prebivalcev zahteva tudi različne pristope k reševanju problemov. V hribovitih predelih Srbije n.pr. je problematičen že fizični dostop do vasi, kjer živijo osamljeni starejši ljudje.

2. Raziskovalno delo seže največkrat le do analitično-deskriptivnega nivoja. Prevladujejo aplikativne raziskave, pogrešamo pa temeljne, bazične raziskave predvsem s sociološkega in psihološkega aspekta. Prav tako pogrešamo v raziskovanju interdisciplinarno obravnavo staranja in starosti. Kot primer take raziskave bi lahko navedla Zdravstveno stanje starejših prebivalcev Ljubljane, ki poteka na Inštitutu za gerontologijo v Ljubljani in vključuje antropometrične, medicinske in psiho-socialne indikatorje. Za takšno stanje v raziskovalni sferi na področju gerontologije lahko iščemo krivce na eni strani v samih raziskovalcih, ki se lotevajo raziskovanja problemov parcialno in med seboj popolnoma nepovezano, zato prihaja tudi do ponavljanja raziskav, rezultati pa ostajajo sami sebi namen in nelkoriščeni za prakso (zato praktiki in raziskovalci največkrat govorijo drug mimo drugega). Na drugi strani pa se srečujemo z neustrezno finančno politiko na raziskovalnem področju, politiko, ki stimulira predvsem aplikativne raziskave kot v tehničnih vedah, kjer je lahko majhna sprememba v proizvodnji že pomembna inovacija. Družbene vede se ukvarjajo z multikavzalnimi problemi, zato je v njihovem raziskovanju pomembno najprej razkrivanje vzrokov in šele nato iskanje optimalnega modela za spreminjanje obstoječe situacije, ki mora biti prilagojen značilnostim konkretnega okolja, kjer želimo uvesti novost. Zato lahko smatramo aplikativne raziskave kot nadaljevanje bazičnih raziskav.

3. Ker imamo parcialno raziskovanje, so tudi konkretni učinki v praksi zelo parcialni, med seboj nepovezani. V obdobju med drugim in tretjim kongresom ni prišlo do bistvenih celovitih sistemskih sprememb. Nekaj pozitivnih sprememb je prinesel Zvezni zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju leta 1984, predvsem v zvezi z zavarovanjem kmetov, razširil je možnosti upokojevanja (predčasna upokojitve) in z medletno valorizacijo pokojnin vplival na izboljšanje materialnega položaja upokojenec. Po drugi strani pa togost normativnega sistema utesnjuje spremembe v socialnem varstvu upokojenec. Zato je delovna skupina za organizacijo življenja in življenjskega okolja v starosti med svojimi zaključki na kongresu predlagala spremembe zakonskih določil oziroma samoupravnih sporazumov o socialnem varstvu, pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter stanovanjski politiki. Verjetno pa bomo z nizanjem novih zakonov, samoupravnih sporazumov in aneksov stvari spet reševali parcialno v korist enih in v škodo drugih. Bistvo je v spremembi sistema socialne politike v odnosu do gospodarskega sektorja oziroma drugače povedano: z zakonom je treba spustiti avtonomnost gospodarskega sektorja pri oblikovanju socialne politike. S takim radikalnim posegom bi lahko spremenili tudi odnos med zaposlovanjem in upokojevanjem, ki se v obstoječi socialni politiki obravnavata kot dva izključujoča sistema.

4. Vendar pa lahko v času med obema gerontološkima kongresoma opazimo tudi pozitivne premike na področju te stroke. Zavedamo se globalnih demografskih sprememb na prehodu iz 20. v 21. stoletje. Povečanje števila starejših prebivalcev, predvsem v bolj razvitih področjih Jugoslavije, bo vplivalo na razmerje med aktivno in vzdrževano populacijo. Predvsem se bo povečal delež najstarejših starostnikov (80 let in več starih). Podaljšala se bo pričakovana življenjska doba. Po napovedih ekspertov pri Združenih narodih bo v Jugoslaviji v obdobju 1995-2000 znašala 27,8 let. Zaradi tega se bo povečalo število starejših žensk-vdov, tako se bodo v starosti ohranjale pretežno ženske medgeneracijske vezi (mati-hči). Prav zaradi takšnih sprememb je potrebno spremeniti odnos do aktivnosti oziroma zaposlovanja starejših, kakor tudi do varstva bolnih in onemoglih starostnikov. Taki cilji so bi-

li postavljeni že v zaključnem dokumentu drugega gerontološkega kongresa, vendar se od takrat ni veliko naredilo v tej smeri. V Sloveniji je letos začela delovati Univerza za tretje življenjsko obdobje z izobraževalnimi in sprostitevniimi programi. Zanimanje, ki se je pokazalo med starejšimi, kaže nato, da je bil skrajni čas za tako obliko izobraževanja v starosti. V drugih republikah (predvsem v Srbiji) skrbijo za družabno življenje klubi in društva upokojencev. V Sloveniji pa so društva upokojencev v tem smislu popolnoma inertna in samozadovoljna z aktivnostmi izletništva in zborovskega prepevanja.

Opažamo že tudi premike v obliki varstva starejših bolnih in onemoglih v Hrvaški, Srbiji in Sloveniji (za druge republike nimam podatkov). V Sloveniji se je v letošnjem letu razvila hišna oziroma gospodinjstva pomoč starejšim v občini Ljubljana-Bežigrad, ki bo slej ko prej morala zaživeti tudi v drugih občinah, kajti pokazalo se je veliko zanimanje med starejšimi. Znano je odklonilno stališče do domskega varstva starejših. N.pr.: v letošnji raziskavi Slovensko javno mnenje, je na vprašanje "kako si zamišljate življenje v starosti", 69 % vseh anketiranih odgovorilo, da s svojci in sorodniki v svoji družini.

Zato bo potrebno ne le zapisati v ciljih, ampak tudi realizirati v praksi različne izveninstitucionalne oblike pomoči in varstva starejših v njihovem lastnem domu, družinam, ki imajo starejše družinske člane, pa ponuditi materialne in druge beneficije, da bi ohranili starejšega človeka čim dlje v domačem okolju. Družbena skrb za starostnike ni v širjenju institucionalnih kapacitet, ampak v organiziranju mobilnih raznovrstnih servisnih storitev. Za primerjavo bi navedla kapacitete domskega varstva v dunajski in ljubljanski regiji. Kapacitete negovalnih in upokojeniških domov v dunajski regiji zadostujejo za 4,3 % starostne populacije nad 65 let. Ljubljanska regija pa je leta 1984 razpolagala z institucionalnimi kapacitetami za 5,7 % starostne populacije nad 65 let. Nikakor pa ta pokazatelj ne odraža že tudi kvalitete. Dunajski model socialnih institucij ima razvejano mrežo raznovrstnih servisnih storitev, ki dopuščajo staremu človeku ostati čim dlje v lastnem domu. V tej smeri moramo razvijati skrb za starejše tudi v Jugoslaviji. Pozitivni razvojni koraj je storjen že s funkcioniranjem prvih takih oblik pomoči. Zagotovo pa bomo s takimi parcialnimi koraki razvijali starostno varstvo zelo počasi in z mnogimi ovirami. Nismo prepričani, da se bodo sprostile ovire v naslednjih petih letih (ali do leta 2000), kar pa je neobhodno, če želimo odpreti institucije in mobilizirati dušene potencialne.

Ida Hojnik

* To bo povečalo materialne obremenitve gospodarskega sektorja, zato je tudi zgodnje upokojevanje dolgoročno neučinkovito, ker pomeni le zamenjavo ene neaktivne grupe (brezposelnih) z drugo (upokojenci).